

FILOSOFINIAI ŽURNALISTIKOS PAGRINDAI: subjektyviosios objektyvumo šaknys

Pasak *Žurnalistikos enciklopedijos*¹, objektyvumas yra „vienas iš žurnalistinės veiklos principų, kurio esmę sudaro siekimas išreikšti tiesą, parodyti tikrovę be išankstinio nusistatymo, nepriklausomai nuo rašančiojo interesų bei simpatijų“.

Šiame teiginyje, be kita ko, slypi prielaidos, kad (1) egzistuoja tikrovė, kad (2) egzistuoja tiesa ir kad (3) tikrovę galima parodyti išreiškiant apie ją tiesą. Sekdami Alvinu I. Goldmanu, vadinkime šias prielaidas *veritistinėmis*². Jas apginti ir yra šio darbo tikslas. O apginti jas reikia dėl to, kad, nors jos yra beveik savaime akivaizdžios, kai kurie filosofai – ir ne tik jie - jas primygtinai neigia. Šių prielaidų susidūrimas su jų neigimu ir sudaro *vieną* stambiają objektyvumo problemos dalį.

Daugelio žurnalistų, taip pat ir mokslininkų bei filosofų nuomone, minėtos prielaidos yra teisingos, o jų neigimas – klaidingas. Tradiciniu ne tik žurnalistikos, bet ir mokslo supratimu, šiomis prielaidomis remiasi visa žiniasklaidos ir visų mokslų veikla.

---

¹ Vilnius: Pradai, 1997.

² Goldman, A. I. (1999). *Knowledge in a Social World*. Oxford: OUP, p. 5. Terminas padarytas iš lotynų kalbos žodžio *veritas*, reiškiančio *tiesa*. Tad *veritizmas* būtų *tiesos aukštynimas*.

Būtent šių prielaidų teisingumą mes ir stengsimės analitinės filosofijos požiūriu apginti (tai tokia filosofija, kuriai svarbiau minties bei išraiškos aiškumas negu originalumas ir gilumas³). Tuo tikslu kritiškai panagrinėsime neigėjų tvirtinimus ir juos remiančius argumentus.

Visa tai nagrinėdami, aptiksime ir dvi subjektyvumo, kuris nėra objektyvumo priešybė, sąvokas. Jų atskleidimas leis mums suprasti, kiek ir kuria prasme subjektyvumas gali būti tiesiog integrali objektyvumo dalis ar net jo pagrindas.

Šis darbas yra tik filosofinio objektyvumo problemos žurnalistikoje nagrinėjimo pradžia. Net ir tie problemos aspektai, kurie čia paliesti, ne visada bus nušviesti iki galo, visai nekalbant apie tuos, kurie, nors jie nemažiau svarbūs, net nepaminėti. Todėl darbo pabaigoje bandysime išvardyti visus klausimus, kurie, be šiame darbe aptartųjų, sudaro žurnalistinio objektyvumo problematiką ir į kuriuos reikėtų nuodugniai atsakyti, idant

---

³ Lietuvoje analitinė filosofija gana nepopuliari. Be nedaugelio kitų, jai atstovauja (ar stipriai simpatizuoja) Edmundas Adomonis, Jonas Dagys, Kęstutis Girnius, Vilius Dranseika. Ryškiausi Lietuvos filosofai jai daugiau ar mažiau svetimi. Teoriškai su šios rūšies filosofija lietuvių kalba patenkinamai supažindina Albertas Newenas ir Elke von Savigny'as savo *Įvade į analitinę filosofiją* (Vilnius: Baltos lankos, 1999). Praktiškai jos metodą gerai iliustruoja Thomas Nagelis knygoje *Ką visa tai reiškia? Labai trumpas įvadas į filosofiją* (Vilnius: Baltos lankos, 2001), taip pat Algirdas Degutis studijoje *Individualizmas ir visuomeninė tvarka* (Vilnius: Eugrimas, 1998).

gautume pakankamai išsamų objektyvumo problemos žurnalistikoje vaizdą.

Pažymėtina, kad lietuvių kalba dauguma šių klausimų dar nėra buvę plačiau ir kritiškiau nagrinėti.

Tikrovė, atspindys, interpretacija

Filosofų yra dviejų rūšių. Vieniems filosofinį smalsumą sužadina pasaulis su savo reiškiniiais, antriesiems - teiginiai apie pasaulį. Vieniems intelektinę veiklą išjudina tikrovė, antriesiems – tekstai. Prie antrųjų aiškiai priklauso vienas analitinės filosofijos tėvų G. E. Moore'as, kuris savo autobiografijoje rašė: „nemanau, kad pasaulis ar mokslai būtų man bet kada sukėlę kokių nors filosofinių problemų. Tokių man sukėlė dalykai, kuriuos kiti filosofai apie pasaulį ar mokslus pasakė“⁴.

Problema, apie kurią šiame straipsnyje norime padiskutuoti, – ir būtent G. E. Moore'o į apyvartą paleistu metodu, – mums irgi sukelia tekstai arba teiginiai – nebūtinai filosofų, bet šiaip mąstančių ir rašančių žmonių. Skaitančioje visuomenėje jie šiuo metu ypač populiarūs. Pavyzdžiu galėtų būti kad ir ši Lotos

---

⁴ Moore, G. E. "An Autobiography" in Schilpp, P. A., ed. (1942). *The Philosophy of G. E. Moore*. Evanston: Northwestern University Press, p. 14.

(Bernardinų tinklalapyje straipsnius dažnai komentuojančios skaitytojos) pastaba, kuria neigiama pirmoji iš anksčiau minėtų trijų veritistinių prielaidų. Anot Lotos, *realybės nėra, yra tik jos atspindys ir mūsų asmeninė interpretacija. Tikrai ką matome ir perskaitome priklausoma labai daug nuo mūsų žvilgsnio ir interpretacijos.*

Kiek žinome, Lota (bent šiuo vardu) nėra nei garsi mokslininkė, nei garsi filosofė, tačiau ji šią savo mintį galėjo pasisemti būtent iš tokių mąstytojų. Juk Friedrichas Nietzsche kadaise pasakė, kad „faktai kaip tik yra tai, ko nėra, yra tik interpretacijos“⁵. O Michelis Foucault teigė, jog „tikrovė neegzistuoja... visa, kas yra, yra kalba, ir tai, apie ką mes kalbame, yra kalba, mes kalbame kalboje“⁶. Panašių pavyzdžių galime pacituoti daugybę, prie jų dar sugrįšime, bet kol kas stabtelėkime prie Lotos, nes jos kompaktiška formuluotė ypač tinka mūsų diskusijos tikslams.

Taigi dėl pirmojo jos sakinio (*realybės nėra, yra tik jos atspindys ir mūsų asmeninė interpretacija*) iš karto norisi sušukti: kieno atspindys čia tas „jos atspindys“? Argi ne „realybės“? Bet kaipgi gali būti realybės atspindys be pačios realybės?

---

⁵ cituota Williams, B. (2002). *Truth and Truthfulness: An Essay in Genealogy*. Chapter 1. Prieiga per internetą: <http://209.85.135.104/search?q=cache:4fepnHBft3QJ:press.princeton.edu/chapters/s7328.html+%22%5BF%5Dacts+are+precisely+what+there+are+not,+only+interpretations&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=1> (žiūrėta 2007-01-10).

⁶ cituota Webster, F. (2006). *Informacinės visuomenės teorijos*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, p. 250.

Manytume, kad jokia būdu negali: *atspindys logiškai reikalauja buvimo to, kas atspindima*. Žinoma, gal ir įmanoma, kad būtų realybė be savo atspindžio, tačiau tikrai neįmanoma, kad būtų atspindys be realybės (nebent tai būtų ne atspindys tikraja to žodžio prasme, o tik atspindžio iliuzija, pvz., visiška haliucinacija, už kurios nėra jokio atspindimojo daikto).

Grįžkime prie problemą sukėlusio sakinio: „realybės nėra, yra tik jos atspindys ir mūsų asmeninė interpretacija“. Sutikime, kad *atspindžio* negali būti be atspindimojo daikto. (Tai, beje, paprasta loginė tiesa, kaip ir toji, kad pasekmės negali būti be priežasties arba šūvio aido - be paties šūvio arba šuns balso – be šuns.)

O kaip su ta *asmenine interpretacija*?

Vėlgi klausiamo: apie kokio dalyko „asmeninę interpretaciją“ mes čia kalbame? Kas yra tas dalykas, kurio pateikiame „asmeninę interpretaciją“? Dar kitais žodžiais tariant, ką mes čia „asmeniškai interpretuojame“? Atspindį ar realybę? Vėlgi atsakome: tai visiškai nesvarbu. Abiem atvejais – ar asmeniškai interpretuojame patį atspindį, ar asmeniškai interpretuojame realybę – pastaroji būtinai

turi egzistuoti kaip prielaida. Be realybės negali būti nei jos atspindžio, nei asmeninės jos interpretacijos.

Kitaip sakant, negali būti atspindžio ar asmeninės interpretacijos savaime, tik šiaip sau, be sąsajos su kokiu nors dalyku, kuris atspindimas ar interpretuojamas. Vadinasi, *jeigu yra atspindys ir asmeninė interpretacija, tai yra ir realybė*.

O štai prieiname ir prie antrojo autorės sakinio, kurį truputį gramatiškai pataisius galima perrašyti taip: „Tikrai tai, ką matome ir perskaitome, priklauso labai daug nuo mūsų žvilgsnio ir interpretacijos“. Šį kur kas labiau intriguojantį sakinį galima savo ruožtu suprasti dvejopai.

Viena prasme juo teigiama, kad jei ką matome, tai į tą dalyką ir žvelgiame. Šia prasme teiginys savaime aiškus ir teisingas: matyti kokio nors dalyko negalime be žvilgsnio į jį – juk *matymas ne tik „labai daug“, o tiesiog visiškai priklauso nuo pažvelgimo*. Jei Jonas ar Petras į ką nors nemeta žvilgsnio, tai to daikto ir nemato, o jei jo nemato, vadinasi, nebus į jį metęs žvilgsnio.

Antra prasme sakiny s gana kontroversiškas – nei akivaizdžiai teisingas, nei akivaizdžiai klaidingas. Jį galima suformuluoti taip:

ne matymas, o *pats matomas dalykas priklauso labai daug nuo mūsų žvilgsnio ir interpretacijos.*

Tai kantiškoji tezė, kad pasaulį dažniausiai kuriame mes patys. Jos nereikia suprasti kaip vėlgi savaime suprantamo teiginio, jog pasaulyje nebūtų, sakykim, skulptūrų, paveikslų, sonatų, knygų, jeigu nebūtų tokius dalykus sukūrusių žmonių. Ją reikia suprasti kaip teiginį, jog ir *tas akmuo, iš kurio skulptūra nukalta, turi žmogaus jam suteiktų savybių* – ir turėjo jų netgi anksčiau, negu akmenkalys spėjo pridėti prie jo savo kalną...

Tai iš tiesų nuostabą keliantis teiginys. Pasak Kanto, pačiame akmenyje esama labai didelio žmogaus protinės veiklos indėlio: tam tikra prasme pats akmuo tiesiog yra žmogaus kūrinys!

Šitai gana stulbinančiai tezei, – kad būtent *mes, žmonės, esame atsakingi už pasaulio struktūrą ir pobūdį, kad galų gale mes esame visatos architektai*, – pradžia davė jau senovės graikų išminčius Protagoras. Jis skelbė, jog „žmogus yra visų daiktų matas – esančių, kad jie yra, ir nesančių, kad jų nėra“⁷. Vis dėlto nuodugniausiai ir įsimintiniausiai šią tezę išplėtojo Imanuelis Kantas savo *Grynojo proto kritikoje*, ir po to ji jau tapo viena iš

---

⁷ žr., pvz., Halder, A. (2002). *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Alma littera, p. 171.

pagrindinių modernizmo idėjų. (Tai nereiškia, kad ji teisinga – netrukus mes rasime pagrindo ją rimtai suabejoti – tačiau nėra ji ir visiškai netikusi, kuo irgi netrukus bandysime įsitikinti. Iš tiesų mes linkę labiau jai pritarti, negu ją atmesti, bet mūsų argumentai išryškės vėliau.)

Kūrybinis antirealizmas

Kaip rašo žinomas mūsų laikų analitinis filosofas Alvinas Plantinga⁸, „Kantas, aišku, neginčijo, jog tikrai egzistuoja tokie daiktai kaip kalnai, arkliai, planetos, žvaigždės. Atvirksčiai, jo būdinga tezė ir yra ta, jog šiems daiktams egzistavimą ir fundamentalią struktūrą suteikė asmenų konceptuali veikla – ne asmeninio Dievo konceptuali veikla, bet mūsų, žmogiškųjų būtybių, konceptuali veikla. Šiuo požiūriu, visas reiškinių pasaulis – medžių, planetų, dinosaurų ir žvaigždžių pasaulis – savo pamatinę struktūrą gauna iš kuriančiosios proto veiklos. Tokios fundamentalios pasaulio struktūros kaip erdvė ir laikas, daiktas ir požymiai, skaičius, tiesa ir netiesa, galimybė ir būtinybė – visi šie dalykai nerandami pasaulyje savaime, bet juos kažkaip sukuria mūsų pačių proto konceptuali veikla. Jie yra indėlis iš mūsų pusės,

---

⁸ Apie Alviną Plantingą žr. Dievas – ne Hamletas: Pašnekesys su Alvinu Planinga. In Groot, G. (2004). *Dvi sielos, Pašnekesiai su šiuolaikiniais filosofais*. Vilnius: Aidai, p. 183–201.

jų nėra pačiuose daiktuose savaime. Mes juos primetame pasauliui, jie nėra mūsų ten aptinkami. Jeigu nebūtų tokių asmenų kaip mes, užsiimančių konceptualia pažintine veikla, tuomet nieko nebūtų erdvėje ir laike, niekas neatsiskleistų kaip toks ar anoks, nebūtų nei tiesų, nei netiesų, nei įmanomų, nei neįmanomų dalykų, nebūtų daiktų, kuriuos būtų galima suskaičiuoti⁹“.

A. Plantinga šiai tezei, kurią pavadino *kūrybiniu antirealizmu*¹⁰, stipriai nepitaria ir savo abejones išreiškia štai kokiais retoriniais klausimais: „Argi mes davėme struktūrą dangui ir Žemei, argi mes juos sukūrėme? Kai kas iš mūsų mano, kad Žemėje jau ropojo gyvūnai, tarkim, dinozaurai, kai žmogiškųjų būtybių dar nebuvo nė kvapo. Tad kaipgi gali būti, jog šitie dinozaurai savo struktūrą gavo iš mūsų protinės veiklos? Ką gi mes darėme, kad būtent tokią struktūrą jiems suteiktume? O dėl visų tų žvaigždžių ir planetų, apie kurias nė nebuvo girdėję: kaip mes įstengėme duoti struktūrą *joms*? Kada visa tai padarėme? O gal mes šitaip davėme struktūrą ir *sau patiems*? Ir jei būdas, kaip daiktai yra,

---

⁹ Žr. Planinga, A. *On Christian Scholarship*. Prieiga per internetą: <http://www.veritas-ucsb.org/library/plantinga/ocs.html> (žiūrėta 2007-01-10) ir Planinga, A. *Augustinian Christian Philosophy*: http://66.249.93.104/search?q=cache:0SlromJEOEwJ:www.calvin.edu/academic/philosophy/virtual_library/articles/plantinga_alvin/augustinian_christian_philosophy.pdf+Plantinga+creative+antirealism&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=1 (žiūrėta 2007-01-10). Apie patį A. Plantingą žr. Drunga, M. (2003). Kelių į Dievo pažinimą ieškant. In Putinaitė, N. (sud.) *Tikėjimo priegios*. Vilnius: Aidai, p. 15–48.

¹⁰ Realizmas šiame kontekste yra tezė, kad tikrovė visiškai nepriklauso nuo to, kas ką apie ją mano ir ar iš viso yra maistančių, jaučiančių būtybių. Anot realistų, žvaigždės būtų tokios, kokios jos yra, net jei nebūtų jas matančių žmonių. Antirealistai tai neigia; anot jų, tai, koks pasaulis yra, priklauso bent iš dalies nuo to, kas ir kaip jį suvokia. Todėl antirealizmas teigia, kad žmonės bent šiek tiek tikrovę *kuria*.

priklauso nuo mūsų, t. y. nuo mūsų struktūruojančios veiklos, tai kodėl mes tų daiktų truputį nepakoreguojame?“

Žodžiu, jeigu mes esame tie, kurie pasaulį sukūrėme, tai kodėl nesukūrėme jo truputį geresnio? Tai ir yra A. Plantingos klausimas. Jis neduoda to geresnio pasaulio, kurį galėjome sukurti, pavyzdžių, užtat jų duosime mes: tai pasaulis, kuriame būtų truputiuką mažiau žemės drebėjimų, cunamių, mirtinų ligų, apsigimimų...

A. Plantinga įsitikinęs, kad mes negalėjome tokio pasaulio sukurti, net jei būtume to norėję, nes mes iš viso jokio pasaulio nei galime kurti, nei kuriame - nebent tik anksčiau minėta ribota prasme, kad kuriame pasaulio (mūsų jau rasto, bet ne sukurto!) *kai kuriuos naujus dalykus*, pvz., skulptūras, paveikslus, sonatas, teorinius ir praktinius mokslo veikalus, įskaitant jų pritaikymus praktikoje. O tarp pastarųjų gali būti ir metodų gamtos nelaimėms sušvelninti arba (gal kada nors tolimoje ateityje) visai išvengti. Tuo bei visa kita savo kūrybine veikla mes pasaulį ir geriname.

Pastebėkime, kad ši *prasmė, kuria tam tikrus naujus pasaulio dalykus kuriame būtent mes ir taip pasaulį geriname*, nėra jau tokia ribota. Ji vis dėlto apima visa, kuo žmogaus civilizacija

skiriasi nuo prieš civilizaciją buvusios gamtos, o tai labai daug. Antra vertus, tų *mūsų veiklos produktų* mikroskopiškai *mažai*, jei *pasauliu laikytume visatą su visomis galaktikomis*, kuriose, atrodo, žmogus su visais savo veiklos pėdsakais beveik visiškai pradingsta.

Bet kaip tik tai, kad mes, žmonės, dažniausiai kuriame ištisą (gyvąją bei negyvąją) visatą, I. Kantas ir teigia, o A. Plantinga neigia. Nors ne tik pastarajam, bet ir daugeliui kitų filosofų šitoks „kūrybinis antirealizmas gali atrodyti trupučiuką ar gal net daugiau negu trupučiuką kvailas, tačiau jis plačiai priimtas ir yra itin svarbi jėga šiuolaikiniame Vakarų intelektiniame pasaulyje“, - rašo A. Plantinga ir išvardija daugelį to (jam juokingai atrodančio) „kūrybinio antirealizmo“ moderniajame ir postmoderniajame diskurse pavyzdžių.

Štai, anot jo, „didelė šiuolaikinės žemyninės Europos filosofijos dalis - antirealistiška. Yra egzistencializmas, pasak kurio, bent jau sartriškose¹¹ jo versijose, kiekvienas iš mūsų struktūruoja ar konstruoja pasaulį pagal savo sprendimus. Yra ir visokios nūdienos heidegeriškos¹² hermeneutinės filosofijos atmainos; yra nūdienė prancūzų filosofija, kurios iš viso neįmanoma aprašyti, tačiau kiek

---

¹¹ t. y. Jean-Paulu Sartre'ų sekančiose.

¹² t. y. Martino Heideggerio veikiamos.

iš viso kas nors joje aišku, ji aiškiai antirealistiška. Anglų ir amerikiečių filosofijoje yra Nelsono Goodmano ir Hilary'io Putnamo (vienoje jo stadijoje) bei jų sekėjų antirealizmas; yra žemyninio antirealizmo atspindys tokiuose filosofuose kaip Richardas Rortys'as; yra daugelio Ludwigo Wittgensteino šalininkų lingvistinis antirealizmas. Visoms šioms pakraipoms būdinga teigti, kad mes, žmonės, kažkokiu būdu esame atsakingi už tai, kaip pasaulis yra – atsakingi per savo kalbinę ar, plačiau imant, simbolinę veiklą, per savo sprendimus ar dar koku kitu būdu“.

Čia prisideda ir aukščiau minėtoji Michelio Foucault tezė, kad „tikrovė neegzistuoja... visa, kas yra, yra kalba, ir tai, apie ką mes kalbame, yra kalba, mes kalbame kalboje“. Panašios dvasios yra ir Jacques'o Derrida teiginys, jog „tekstas yra viskas ir niekas neegzistuoja už jo“¹³. Jį atliepia ir mokslotyrininkas, sociologas Steve'as Woolgar'is: „nėra objekto anapus diskurso... diskurso organizavimas yra objektas. Faktai ir objektai pasaulyje neišvengiamai yra tekstualinės konstrukcijos“¹⁴. Kitame savo tekste, rašytame drauge su filosofu, sociologu Bruno Latouru, Steve'as Woolgaras neigia tiesų ir faktų buvimą atskirai nuo

---

¹³ Derrida, J. (1976). *Of Grammatology*. Baltimore & London: Johns Hopkins University Press, p. 158. Cituota Goldman, A. I. (1999). *Knowledge in a Social World*. Oxford: OUP, p. 17.

¹⁴ Woolgar, S. (1988). *Science: the Very Idea*. Routledge, p. 73. Cituota iš Goldman, A. I. (1999). *Knowledge in a Social World*. Oxford: OUP, p. 13.

mokslininkų bendrijos priimtų įsitikinimų¹⁵. Galų gale ir filosofas, sociologas, medijų teoretikas Jeanas Baudrillardas keliuose savo raštuose įtaigavo, kad bent jau moderniais laikais „tiesa ir tikrovė yra iliuzijos, kad iliuzijos valdo, užtat žmonės turėtų iliuziją bei regimybę gerbti ir liautis iliuziškai siekė tiesos ir tikrovės“¹⁶.

A. Plantingos manymu, šitoks dabar plačiai priimtas antirealistinis požiūris greitai veda prie minties, jog jeigu pasaulis kažkaip sukuriamas ar sukonstruojamas pačių žmonių, tai visiškai įmanoma, kad jie, žmonės, konstruoja *ne tuos pačius pasaulius*.

Jei iš tikrųjų taip yra, tai peršasi dar viena, Plantingos žodžiais tariant, „būdingai šiuolaikiška mintis“ – būtent, kad *nėra tokio dalyko kaip objektyvi tiesa, nėra būdo, kaip pasaulis yra mums visiems. Žodžiu, neigiama antroji veritistinė prielaida*. „Yra tik mano realybės versija (būdas, kaip aš sukonstravau pasaulį), tavo versija (būdas, kaip tu sukonstravai pasaulį), daugelis kitų versijų (būdai, kaip kiti sukonstravo pasaulį). Bet svarbiausia – tai, kas yra tiesa mano versijoje, nebūtinai yra tiesa tavo ar kitose versijose. [...] Tuo atveju nėra tokio daikto kaip tiesiog tiesa, yra tik daugelis įvairių versijų, jų, ko gero, tiek, kiek yra skirtingų žmonių, ir kiekviena jų nemažiau priimtina kaip ir bet kuri kita [...]Šiuo

---

¹⁵ Latour, B., Woolgar, S. (1986). *Laboratory life: the construction of scientific facts*. Princeton: Princeton University Press.

¹⁶ <http://plato.stanford.edu/entries/baudrillard/> žr. 2007-03-10.

požiūriu, objektyvios tiesos, kuri būtų vienoda mums visiems, idėja yra arba iliuzija, arba buržuazinis sąmokslas, arba seksistinis primetimas, arba kvaila klaida. Šit kaip antirealizmas gimdo reliatyvizmą ir nihilizmą.“

Prie antirealistų, nuslystančių į reliatyvizmą, galime, be anksčiau minėtųjų, priskirti ir antropologus Edwardą Sapirą bei Benjaminą Lee Whorfą, ir filosofus Thomasą Kuhną bei Paulą Feyerabendą¹⁷. Prie jų, kaip vėliau pamatysime, šliejasi ir Arvydas Šliogeris.

Vienu žodžiu, jei pradėdame mintimi, kad pasaulį kuriame mes, tai netrukus prieiname teiginį, jog tų pasaulių daugiau negu vienas, ir galų gale baigiame išvada, kad vienos tiesos, bendros visiems pasauliams, nėra. Vadinasi, išeidami iš kūrybinio antirealizmo („pasaulį kuriame mes!“) pasiekiamo reliatyvistinį nihilizmą („visiems bendros tiesos nėra!“).

„Nieko sau nuosmukis“, – sušunka A. Plantinga.

Vis dėlto tarp šių dviejų požiūrių, tęsia jis, „esama giluminio ryšio: pagal abi šias nuostatas, tiesa, kiek ji išvis egzistuoja, egzistuoja tik mūsų formuojama. Ta pati dviprasmybė kyšo jau Protagoro

---

¹⁷ Žr. Devitt, M.; Sterelny, K. (1987). *Language and Reality*. Oxford: Basil Blackwell, p. 199–209.

mintyje, kad „žmogus yra visų daiktų matas“. Mes tai galime suprasti dvejopai, – sako A. Plantinga. Galima tai suprasti „kaip mintį, jog yra tam tikras būdas, kaip pasaulis yra, ir jis yra būtent taip, o ne kitaip dėl to, ką mes, žmonės (t. y. visos žmogiškosios būtybės), darome“. Arba galime tai suprasti „kaip mintį, kad kokia nors ribotesnė žmonių grupė – gal net kiekvienas atskiras asmuo – yra visų daiktų matas. Pastaruoju atveju nebūtų vieno būdo, kaip pasaulis yra, o būtų tik įvairios versijos įvairiems individams.“

Tiesą sakant, pastarajame teiginyje iš tikro slypi dvi koncepcijos: viena, kad kiekviena žmonių *grupė* turi savo tiesos versiją, ir antra, kad savo tiesos versiją turi kiekvienas *individas*.

Visas šias Protagoro minties interpretacijas reikia atskirti griežčiau, negu tai daro A. Plantinga. Vadinkime pirmąją interpretaciją *rūšiniu reliatyvizmu*, antrąją – *grupiniu*, o trečiąją – *individualiuoju*. Plantingai ypač nepriimtinos antroji bei trečioji (*grupinis reliatyvizmas* bei *individualusis reliatyvizmas*), ir manome, kad šiuo atžvilgiu jis visiškai teisus.

Savižudiškas reliatyvizmas

Šitoks reliatyvizmas (būtent, mūsų žodžiais, grupinis ir individualusis), Plantingos nuomone, sugriauna pats save. „Juk jo skelbėjas, išeidamas iš savo paties pozicijų, negali nesutikti su griežčiausio absoliutizmo šalininku. Reliatyvistas turi sutikti, kad absoliutisto požiūris yra teisingas absoliutistui, net jeigu jis klaidingas jam, reliatyvistui. Ir negalima kelti klausimo, katras požiūris iš tikrųjų teisingas. Abu požiūriai vienodai teisingi, kitaip sakant, kiekvienas iš jų yra teisingas tam, kuris jį priima“.

A. Plantingai, kaip ir daugeliui kitų filosofų, šitokia reliatyvizmo pasekmė įrodo jo absurdiškumą. Štai jaunesnės kartos analitikas Paulas A. Boghossianas straipsnyje „Ko Sokalo apgavystė turėtų mus išmokyti: postmoderniojo reliatyvizmo pražūtingi padariniai ir vidiniai prieštaravimai“¹⁸ aptaria konfliktą tarp dviejų „versijų“ dėl Šiaurės Amerikos autochtonų (indėnų zunių) kilmės. Viena – mokslinė archeologinė, antra – pagal čiabuvių sukūrimo mitą.

Remiantis pirmąja versija, kuri mokslininkų, beje, plačiai patvirtinta, žmonės į Ameriką pirmąkart atkeliavo iš Azijos prieš

---

¹⁸ Boghossian, P. A. What the Sokal Hoax Ought to Teach Us: The pernicious consequences and internal contradictions of „postmodernist“ relativism. *Times Literary Supplement, Commentary*, December 12,

1996, p. 14–15. Prieiga per internetą:

http://www.nyu.edu/gsas/dept/philo/faculty/boghossian/papers/bog_tls.html (žiūrėta 2007.01.10).

Žr. Adomonis, E. (1999). Prieš episteminių reliatyvizmą. In *Tradicija ir pokyčiai: filosofinė ir sociologinė perspektyva*. Sudarė N. Putinaitė. Vilnius: Aidai, p. 11–23.

maždaug 10 tūkstančių metų perplaukę Beringo sąsiaurį. Pagal antrąją, mitinę, versiją čiabuviai Amerikoje visą laiką gyveno nuo pat to momento, kada jų protėviai į Žemės paviršių išniro iš požeminio dvasių pasaulio. Kai kurie archeologai, norėdami išlaikyti ne tik savo įsipareigojimą moksliniam metodui, bet ir pagarbą čiabuvių kultūrai, jos vertingumui, „pasijuto spaudžiami priimti kažką panašaus į postmodernųjį reliatyvizmą, pagal kurį mokslas yra tik dar viena įsitikinimų sistema“. Pasak zunių tautoje dirbusio britų archeologo Rogerio Anyono, „mokslas yra tik vienas iš daugelio būdų pažinti pasaulį“. Zunių pasaulėžiūra „yra tokia pat validi kaip ir archeologų požiūris į priešistorę“.

Iš to daroma išvada, kad zunių ir archeologų versijos vienodai teisingos. Bet, pasak P. A. Boghossiano, tai „neįmanoma, nes jos viena kitai prieštarauja. Viena implikuoja, kad pirmieji žmonės į Ameriką atvyko iš Azijos, antra – kad taip nėra, kad jie atėjo iš kažkur kitur, iš požeminio dvasių pasaulio. Bet kaip gali teiginys ir jo neiginys būti teisingi vienu ir tuo pačiu metu? Jeigu aš sakau, kad Žemė plokščia, o tu, kad ji apskrita, kaipgi gali būti, kad mes abudu teisūs?“ Šitai minčiai, manyčiau, pritartų ir dauguma kitų filosofų.

Postmodernistai, pasak P. A. Boghossiano, „mėgsta į tokią pastebėjimą replikuoti, sakydami, kad abu teiginiai gali būti teisingi, nes abu teisingi iš vienos ar kitos perspektyvos, pagal vieną ar kitą perspektyvą, ir kad tokio dalyko, kaip tiesa anapus perspektyvų, nėra. Taigi, žvelgiant iš zunių perspektyvos, pirmieji žmonės Amerikon atvyko iš požeminio pasaulio, o anot vakarietiškos mokslo perspektyvos, pirmieji žmonės ten atkako iš Azijos. Kadangi abu teiginiai teisingi santykiyje su ta ar kita perspektyva, jie abudu teisingi“.

Tačiau – tęsia P. A. Boghossianas – sakyti, kad teiginys teisingas pagal tam tikrą perspektyvą, skamba tik kaip įmantrus būdas pasakyti tai, jog kas nors ar kokia nors grupė juo tiki. Vadinasi, (a) zuniai įsitikinę, kad jų protėviai kilę iš požemio, o (b) mokslininkai įsitikinę, kad zunių protėviai atėjo iš Azijos, ir tarp šių dviejų teiginių – (a) ir (b) – jokio prieštaravimo nėra, jie abu gali būti – ir yra – teisingi. Prieštaravimas yra tik tarp teiginio

(c) zunių protėviai kilę iš požemio

ir teiginio

(d) zunių protėviai atėjo iš Azijos.

Šiedu teiginiai tai tikrai negali būti kartu teisingi, iš jų teisingas geriausiu atveju gali būti tik vienas, ir joks postmodernizmas neleis nuo šito fakto išsisukti.

Tačiau ir patį postmodernizmą galima sugriauti taikant kaip tik šį argumentą. Tarkime, sako P. A. Boghossianas, kad „koks nors teiginys ir jo neiginys abu gali būti lygiai teisingi, jeigu yra kokia nors perspektyva, pagal kurią kiekvienas iš jų yra teisingas. Todėl, kadangi yra perspektyva – realizmo perspektyva – pagal kurią teisinga yra būtent tai, jog teiginys ir jo neiginys negali būti teisingi drauge, tai postmodernizmas turėtų pripažinti, kad jis turi tiek pat tiesos, kiek jos turi ir jo priešingybė – realizmas. Tačiau šito postmodernizmas pripažinti negali – juk visa jo esmė glūdi tvirtinime, kad realizmas klysta. Taigi mes matome, jog pats postmodernizmas, kaip požiūris į tiesą, paneigia save patį: jis pats turi pripažinti, kad esama faktų apie tiesą, kurie nepriklauso nuo konkrečių perspektyvų.“

Šitaip grupinis ir individualusis reliatyvizmai sugriūva. Bet jeigu daugumai analitinių filosofų, ne vien A. Plantingai bei P. A. Boghossianui, jiedu nepriimtini, tai su rūšiniu reliatyvizmu yra kiek kitaip. Pastarasis turi kur kas daugiau šalininkų, manančių, kad A. Plantinga jį atmeta be pagrindo.

Beje, čia svarbu ne tai, kokia proporcija filosofų kokią doktriną priima ar atmeta, bet kokiais argumentais jie remiasi ir ar šie

argumentai stiprūs. O tai įvertinti turi kiekvienas filosofas ir mokslininkas sau, remdamasis savo protu.

Man įtikinamiausi tie argumentai, kurie neigia individualųjį ir grupinį reliatyvizmą, bet vis dėlto palaiko rūšinį. Kitaip sakant, mano nuomone, rūšinio reliatyvizmo atveju I. Kantas daugmaž teisus. Tačiau reikėtų dar išsamiau paaiškinti, ką turime omenyje, kalbėdami apie rūšinį reliatyvizmą.

Protingasis reliatyvizmas

Net ir sunkių filosofinių tekstų matais vertinant, I. Kanto „Grynojo proto kritika“¹⁹ – išskirtinai sudėtingas ir painus veikalas, tačiau labai glaustai ir supaprastintai vieną pagrindinių jo minčių būtų galima nusakyti taip:

Kiekviename gamtos daikte, savaime aišku, yra tai, ką sukūrėme ne mes, tačiau yra ir tai, ką sukūrėme būtent mes. Kai kažkoks mums nepažįstamas „daiktas savaime“ (vok. *Ding an sich*; jį sukūrėme ne mes, o, tarkime, Dievas) mus veikia, ateina į mūsų kognityvinę sistemą, tai jis įgauna savybių, kurių prieš tai neturėjo. Šis mūsų kognityvinėje sistemoje (prote ir psichikoje) vykstantis

---

¹⁹Lietuviškai labai kruopščiai išversta Romano Plečkaičio ir išleista leidyklos „Mintis“ 1982 m.

savybių įgavimas, šis „daikto savaimė“ „apdorojimas“ ir yra tai, ką „daiktui savaimė“ duodame mes, žmonės, jį paversdami, sakykime, akmeniu.

Prieš mums jį užčiuopiant savo juslėmis (pvz., pamatant akimis), jis, nors dar ne akmuo, jau buvo kažkas, tik mes nežinome (ir negalime žinoti) – kas. Tačiau vos tik jam pakliuvus į mūsų (būtent, mūsų, žmonių) kognityvinį akiratį, t. y. į mūsų jusles, sąmonę ir protą, šis „daiktas savaimė“ tampa akmeniu su visomis akmeniui būdingomis fizinėmis ir kauzalinėmis (priežastinėmis) savybėmis.

Pasak I. Kanto, jeigu mes neturėtume tokio proto ir tokių juslinių sugebėjimų, kokius turime, tuomet ir tas akmuo, kurį matome (ir kuriuo užgauname kitus ar patys užsigauname) – nebūtų toks, koks jis (*patekus į mūsų sąmoningą akiratį*) yra. Aišku, patys savęs ir savo proto bei juslių tai mes juk nesukūrėme – šitai teigia ne tik A. Plantinga, su tuo sutiko ir I. Kantas ir, manyčiau, tam turėtų pritarti visi kiti protingi žmonės.

Tačiau A. Plantinga, regis, klysta, teigdamas, jog faktas, kad mus su visais savo gebėjimais sukūrė Dievas, kažkaip išskiria galimybę, jog *Dievas sukūrė mus ir akmenis būtent taip, kad daiktai taptų*

akmenimis tik pakliuvę į mūsų kognityvinę sistemą ir tik dėl jos veiklos.

Kodėl taip negali būti ir kas čia prieštaringo?

Kodėl negali būti, kad mes, žmonės, akmenis ir visus kitus daiktus suvokiame vienaip, šunys – antraip, gyvatės – trečiaip, dar kitos gyvūnų rūšys – dar kitaip, o visus tuos dalykus būtent taip ir ne kitaip sutvarkė Dievas, kuris visą savo kūriniją suvokia vėlgi savaip. Beje, kai kurie antirealistai²⁰, dėl savo neigiamo nusistatymo religijos atžvilgiu nenorintys pripažinti Dievo buvimo, vietoj žodžio „Dievas“ kartais vartoja žodį „metaprotas“.

O kokie yra daiktai niekieno nesuvokti arba patys savaime? I. Kantas, kaip minėjome, sakytų, kad niekas to nežino, tačiau, jo pirmtako George'o Berkeley'io²¹ požiūriu, tatau iš viso neįmanoma: tokių daiktų, kurių niekas niekaip nesuvoktų ir apie kuriuos niekas nieko nežinotų (net ir Dievas ar metaprotas), nėra. Absoliučiai kiekvienas daiktas be išimties yra toks, koks jis kam nors atrodo.

---

²⁰ Pvz., Peteris B. Lloydas žr. jo „A Berkeleyan Model of Psi“. Prieiga per internetą: <http://www.peterblloyd.org/Tucson%202000.htm> (žiūrėta 2007-01-11).

²¹ Žr. dviejų jo knygų lietuviškus vertimus: „Trys dialogai“ (2005). Vilnius: Versus aureus ir „Traktatas apie žmogiškojo pažinimo principus“ (1988). Vilnius: Mintis.

Bet tai, kad kiekviena būtybių rūšis mato daiktus savaip, t. y. subjektyviai, visiškai nereiškia, kad nėra objektyvios tiesos.

Mano argumentas būtų toks. Jeigu I. Kantas teisus, tai niekas nežino, kaip „daiktai yra savaime, iš tikrųjų“. Bet tai, ko niekas nežino ir net negali žinoti, mums praktiškai neegzistuoja ir net neturėtų rūpėti (nes rūpestis būtų tuščias). Tad lieka tik įvairios versijos. O jeigu G. Berkeley'is teisus, tai iš viso nėra tokio dalyko kaip „daiktų būtis savaime, iš tikrųjų“. Tuo atveju vėlgi – lieka tik versijos. Ir čia prieiname prie esminio klausimo: *kokios tai versijos?*

Prisiminkime, jog kalbame apie *rūšinį reliatyvizmą* ir norime parodyti, kad šis gali pripažinti tiesos objektyvumą. Pasiūlysiu teiginį: objektyviai realybę konstruoja ne kas kitas, o žmogus. Iš didžiųjų lietuvių filosofų tatau įsakmiai neigia Arvydas Šliogeris. Viename savo veikalė jis rašo:

„Objektyvumas yra monumentalė iliuzija; objektyvi tiesa – taip pat. Kiekviena biologinė rūšis turi visiškai unikalų ir visiškai subjektyvų esinijos vaizdą; ir žmogiškasis vaizdas nėra niekuo pranašesnis už kitus vaizdus. Jis toks pat iškreiptas, neteisingas ir

neobjektyvus, kaip ir kitų, konkuruojančių biologinių rūšių konstruojami pasaulio vaizdai.“²²

Bet iš kur A. Šliogeris žino apie tas „konkuruojančias biologines rūšis“ ir neva jų „konstruojamus pasaulio vaizdus“?

Pirmiausia, kokios biologinės rūšys konkuruoja su žmogumi? Ar tai beždžionės, šunys, delfinai? O gal uodai, bakterijos, virusai? Antra, kokius jos konstruoja „pasaulio vaizdus“?

Net jei sakytume, kad yra dėmesio verta hipotezė, jog aukštesnieji gyvūnai turi vienokį ar kitokį pasaulio vaizdą, ar esama net menkiausių duomenų, *kas tai per vaizdas?* Koks jo turinys? Apie žmogaus puoselėjamą pasaulio vaizdą yra begalės knygų. Per mažai pasakyta: tiesiog kiekviena be išimties knyga, kiekvienas meno kūrinys, kiekviena medijų žinia byloja ką nors apie žmogaus turimą pasaulio vaizdą. Bet nieko panašaus neturime iš jokios kitos gyvūnų rūšies. Tad kuomet remiantis galėtume spręsti, jog, pvz., šimpanzės konstruojamas pasaulio vaizdas (jeigu iš viso tokio esama) „toks pat iškreiptas, neteisingas ir neobjektyvus“ kaip ir žmogaus? Kur yra užrašytas ar kitaip artikuliuotas tas šimpanzės (ar bet kokio kito „konkuruojančio“ gyvūno) pasaulio vaizdas, kad

---

²² Šliogeris, A. (1992). Martynas Heidegeris: kaukė ir būtis. In *Martynas Heidegeris. Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, p. 7. Iš konteksto neaišku, ar A. Šliogeris dėsto savo mintis, ar perpasakoja kieno nors kito.

galėtume jį palyginti su žmogiškuoju – ir įvertinti abiejų tiesumo, teisingumo ir objektyvumo laipsnį?

Aišku, jokių kitų vaizdų nėra, turime tik tą žmogiškąjį, t. y. savąjį, kurį A. Šliogeris vadina tokiu pat iškreiptu, neteisingu ir neobjektyviu kaip ir visi kiti (kurių, kartoju, nėra). Bet profesorius nė neketina ką nors lyginti. Susidaro įspūdis, kad jis iš anksto nusprendė, jog *visi be išimties* pasaulio vaizdai yra iškreipti, neteisingi ir neobjektyvūs. Bet jei taip, tai vis tiek kyla klausimas: kuo jis šią savo kategorišką ir besąlygišką nutartį grindžia?

Vienintelis atsakymas tegali būti tai, kad yra, jo manymu, koks nors įsivaizduotas tiesumas, teisingumas ir objektyvumas, kurių atžvilgiu viskas realiame pasaulyje – iškreipta, neteisinga ir neobjektyvu. Bet jei taip, tai jis vis dėlto lygina – lygina realų neobjektyvumą su idealiu objektyvumu, kuris niekur nerealizuojamas, o tik mūsų įsivaizduojamas. Geriausiu atveju jis realizuojamas idealų karalystėje, platoniskame danguje. Tačiau leistina suabejoti, ar tokia karalystė iš viso egzistuoja. O jeigu ir egzistuoja, kas mums iš to?

Šita Platono idealų karalystė mums neprieinama, o gyventi turime šiame realiame pasaulyje. Vis dėlto jokia pesimistinė išvada

(objektyvios tiesos pažinimo atžvilgiu) iš to neplaukia. Kadangi mes (žurnalistai, publicistai, mokslininkai, menininkai ir šiaip žmonės) gyvename žmogaus pasaulyje ir prie jokio kito pasaulio neprieiname, mums savasis pasaulis yra vienintelis objektyvumo matas. O tai reiškia, kad viską sprendžiame pagal save ir turime tam teisę. Mes vieninteliai (išskyrus Dievą) turime teisę spręsti apie tai, kas tiesu ir kas kreiva, kas teisinga ir kas neteisinga, kas objektyvu ir kas neobjektyvu.

Sakyti, kad nėra objektyvios tiesos šiame pasaulyje, nes bet koks mūsų teiginys (kad ir kruopščiausiai patikrintas, stipriausiai patvirtintas) neatitinka kažkokio tiesos idealo, yra tas pats kaip teigti, jog šiame pasaulyje nėra gražių moterų (nes kiekvieną realiai egzistuojančią moterį vis tiek nurungs tobulesnis pavyzdys kažkur fantazijos soduose), arba teigti, kad, pvz., joks Ticiano ar Da Vinčio paveikslas nėra gražus (nes stačiai nublanksta prieš tą grožį, kurį išvysime po mirties, susitikę su Dievu akis į akį).

Bet taip teigti – kvaila. Ne dėl to, kad nebūtų Dievo ir Jo niekada nematytume (Jis yra ir Jį matysime, jei prieš mirdami su Juo susitaikysime), bet dėl to, kad net Jo neišvydę galime jau šioje žemėje džiaugtis tais grožio ir tiesos pavyzdžiais, kuriuos Jis savo kūrinijoje mums pateikė.

Tuo labiau Dievu netikint ar abejojant, t. y. laikantis šiuo metu Vakarų pasaulyje viešpataujančių ateistinio ar agnostinio požiūrio, visiškai neprasminga dairytis į antgamtinį pasaulį (kurio tais požiūriais arba nėra, arba nieko apie jį nežinome), ieškant grožio ir tiesos pavyzdžių. *Jų yra tik mūsų žmogiškame pasaulyje – arba jų nėra niekur.* O pastarąją alternatyvą, be jokios abejonės, griaua akivaizdi tikrovė.

Pradėkime nuo grožio. Imkite kokią norite moterį (ar vyrą) ir koki norite meno kūrinį – nejaugi nė viena (ar nė vienas) iš jų nėra graži (ar gražus)? Taip gali manyti tik tas, kuris iš viso neturi grožio sąvokos, o su tokiu apie grožio buvimą ar nebuvimą kalbėtis nei verta, nei prasminga.

Lygiai tas pats pasakytina ir apie tiesą. Ji randama mūsų pasaulyje tokiuose teiginiuose kaip kad: „Septyni ir šeši yra trylika“ arba „Visi įvykiai turi priežastį“, arba „Nėra ugnies be dūmų“, arba „Rolandas Paksas buvo atstatydintas iš Lietuvos prezidento pareigų 2004 m. balandžio 6 d.“, arba „Iki 2006 m. dauguma Vokietijos kanclerių po Antrojo pasaulinio karo buvo ryškūs krikščionys demokratai“, arba „ŽIV virusu užsikrėsti galima daugiau negu dviem būdais“. Šitie šeši teiginiai, nesvarbu kokia

kalba ir kokiais žodžiais išreikšti, yra absoliučiai objektyvūs ir teisingi, o tokių teiginių galima sudaryti begales²³. Be to, kaip tik iš tokių teiginių galima sudaryti ištisą žurnalistinį reportažą.

Jeigu šitai pripažįstame, tuo pačiu patvirtiname ir *trečiąją veritistinę prielaidą* (kad tikrovę galima parodyti išreiškiant apie ją tiesą).

Čia vis dėlto reikia padaryti labai svarbią išlygą. Pirmieji trys teiginiai *gerokai skiriasi* nuo paskutiniųjų trijų (ir būtent pastarieji trys yra to pobūdžio teiginiai, iš kokių paprastai susideda žurnalistiniai reportažai). Skirtumas tarp jų tas, kad pirmieji trys yra *aprioriniai* teiginiai, o pastarieji trys – *aposterioriniai*. Aprioriniai teiginiai negali būti neteisingi (jie *turi* būti teisingi), o aposterioriniai teiginiai gali būti ir *klaidingi*.

Pvz., minėtas teiginys apie R. Paksą būtų klaidingas, jeigu R. Paksas būtų buvęs atstatydyntas 2006 m. balandžio 2 d. arba jeigu jis niekada nebūtų buvęs atstatydyntas, arba jeigu jis niekada nebūtų buvęs Lietuvos prezidentu, arba jeigu iš viso tokio žmogaus nebūtų buvę. Tokios galimybės egzistavo, tik jos nebuvo realizuotos (tapusios faktu). Realizuotąją, faktu tapusią galimybę

---

²³ Tai nereiškia, kad jų tiesa iš karto akivaizdi. Gali prireikti ir apie juos pagalvoti, ir juos patyrinėti. Pvz., paskutiniai trys teiginiai reikalauja patikrinimo iš šaltinių, atminties, patirties.

išsako būtent cituotasis teiginys. Tačiau niekada neegzistavo galimybė, kad koks nors daiktas neturėtų ypatybių arba kad koks nors įvykis neturėtų priežasties, arba kad $7+6$ nebūtų 13.

Apriorinių teiginių tiesą garantuoja protas, o aposteriorinių teiginių tiesos negarantuoja niekas. Tai, kad iš tikrųjų R. Paksas buvo atstatydintas iš Lietuvos prezidento pareigų 2004 m. balandžio 6 d., liudija empirinė patirtis, (pasaulio daiktų ir įvykių) stebėjimas, ne vien tik protas. Protas garantuoja tik tai, kad R. Paksas (jeigu egzistuoja) turi savybių ir kad jo gyvenimo įvykiai turi priežastį, tačiau kokios tos jo savybės ir kokie tie įvykiai, ir kokios jų priežastys – visa tai dalykai, kuriuos galima nustatyti tik stebint pasaulį.

Jeigu būtų sakoma, kad (pagal I. Kantą) visi šeši mūsų teiginiai vis tiek subjektyvūs, tai atsakytume: taip, jie subjektyvūs, bet tuo pačiu (pagal tą patį I. Kantą) ir objektyvūs, nes mūsų protas taip sutvarkytas, jog apriorinių teiginių atžvilgiu jis negali jų nepripažinti teisingais, o aposteriorinių teiginių atžvilgiu – negali nepripažinti jų teisingumo galimybės. Protas tuo pačiu nurodo, kaip juos patvirtinti ar paneigti, būtent remiantis empirine patirtimi.

Taigi visi šie teiginiai subjektyvūs, nes atspindi mūsų proto funkcionavimą, ir kartu objektyvūs, nes tik mūsų protas ir mūsų patirtis atveria mums kelius į objektą, į tiesą apie jį. Be abejo, tai, ką čia skelbiame, yra rūšinis reliatyvizmas – *mūsų* rūšies, nes (kartoju) apie tai, kaip kitos gyvūnų rūšys suvokia objektą ir įsivaizduoja tiesą, mes neturime nė mažiausio (pagrįsto) supratimo.

Įsivaizduokime, kad mums visiems nuo pat gimimo uždėti mėlyni akiniai – ir uždėti taip, kad jų negalėtume nei nusiimti, nei neutralizuoti jų poveikį. Tada visi daiktai mums atrodytų mėlynai. Šitas pavyzdys analogiškas pasauliui pagal I. Kanta: įsivaizduotiesiems akinsams I. Kanto filosofijoje atitinka joslumo ir proto struktūros, sąlygojančios visą mūsų percepciją ir mąstymą. Kadangi mes negalime jų apeiti, tai pasaulis, kurį pro tuos akinius ar tų struktūrų sąlygojimus matome, mums yra vienintelis, o kadangi jo su nieku kitu negalime lyginti, – tuo pačiu ir realus bei objektyvus.

Šitaip pasižiūrėjus, rūšinis reliatyvizmas neskamba taip jau „žiauriai“, kaip A. Plantinga nori įteigti. Mes kuriame pasaulį (net ir tą akmenį dargi prieš skulptoriui jį paverčiant skulptūra!) tik tiek, kiek savo joslėmis ir protu apdorojame mūsų organizmą

veikiančią iki tol nesuformuotą medžiagą, tačiau ši medžiaga, taip pat ir mūsų joslės bei protas, aišku, visai ne mūsų kūriniai.

Kai kurie nesusipratimai

Atėjo metas apsižvalgyti. Pradėję šią diskusiją nuo daugelio postmodernių mąstytojų mintims atstovaujančios Lotos sprendimo, užčiuopėme jame slypintį kūrybinį antirealizmą, kuris mus nuvedė prie kelių rūšių reliatyvizmo. Jas išnagrinėję priėjome išvadą, kad grupinis ir individualusis reliatyvizmas susigriauna patys, o rūšinis reliatyvizmas sutaikomas su veritistinėmis prielaidomis, kurias ir siekiame apginti.

Čia, užbėgant už akių galimam nesusipratimui, itin svarbu pažymėti, jog atmetę grupinį ir individualųjį reliatyvizmus, kaip save griaunančius, atmetėme juos tik *vienu atžvilgiu*, kurio kol kas plačiau neaptarėme. To ir dabar nedarysime, tik pasitenkinsime nurodydami į skirtumą tarp tokių teiginių kaip „Vilnius yra mažesnis už Varšuvą“ ir tokių kaip „Vilnius yra jaukesnis už Varšuvą“.

Pirmasis teiginys yra *objektyvus* (nes kalba tik apie du objektus), antrasis – *subjektyvus* (nes kalba ir apie kažkieno nuostatą šių

objektų atžvilgiu). Abudu teiginiai gali būti teisingi. Pirmasis ir yra teisingas: juk objektyvi tiesa, kad Vilnius – mažesnis už Varšuvą. O antrojo teiginio tiesa (ar netiesa) *priklauso nuo subjekto požiūrio*. Bronislovui Vilnius gali būti jaukesnis už Varšuvą, Mečislovui – atvirkščiai. Tad teiginys „Vilnius jaukesnis už Varšuvą“ Bronislovui yra subjektyvi tiesa, o Mečislovui – subjektyvi netiesa. Kaip tik *šiuo – subjektyvių teiginių (tiesų ir netiesų) – atžvilgiu individualusis reliatyvizmas savęs nesugriauna ir gali būti teisus*.

Yra objektyvių teiginių sfera, ir yra subjektyvių teiginių sfera. Objektyvūs teiginiai yra bet kokie teiginiai apie bet kokį objektą, subjektyvūs teiginiai yra (1) teiginiai apie objektą, kuriuose reiškiasi ir subjektas (t. y. žmogus ar gyvūnas), nebūtinai tapatus tam objektui, ir kurių tiesa nors iš dalies priklauso nuo subjekto požiūrio, perspektyvos, jausenos (pvz., tik ką minėtoji Bronislovo tiesa ir Mečislovo netiesa), ir (2) teiginiai apie subjektą be jokio atskiro objekto (pvz., teiginys „Bronislovui šalta“). Šitoks objektyvių ir subjektyvių teiginių sferų apibūdinimas palieka atvirą galimybę, kad tos sferos visiškai ar iš dalies sutampa.

Pagal rūšinį reliatyvizmą, šios sferos iš tiesų visiškai sutampa (nes objektą sukuria pats subjektas: G. Berkeley'io atveju – Dievas, I.

Kanto atveju – žmogaus protas). Pagal individualųjį, taip pat ir grupinį reliatyvizmą, jos gali sutapti ar nesutapti, bet čia mums svarbu tai, jog *subjektyvių teiginių sferoje*, kokia plati ar siaura ji bebūtų, individualusis bei grupinis reliatyvizmas gali būti toks pat teisus kaip ir rūšinis reliatyvizmas, kuriam radome pagrindo pritarti.

Vis dėlto filosofai stipriai *nesutaria dėl subjektyvių teiginių sferos apimties*. Į ją, daugelio nuomone, įeina ne tik teiginiai apie tokius dalykus kaip nuotaikos, jausenos, jutimai (pojūčiai), sapnai, bet ir teiginiai apie vadinamąsias antrines savybes (pvz., spalvos, garsai, kvapai, skoniai). Tačiau ar ji apima ir teiginius apie estetines savybes, moralines, politines vertybes ir t. t.?

O būtent pastarosios rūšies teiginiai ypač dažni bei svarbūs žurnalistikoje. Bet net jei jie ir būtų ištiesai subjektyvūs, tai vis tiek dar nereikštų, kad pati žurnalistika perdėm subjektyvi ir neobjektyvi. Pasiiaiškinkime.

Irano prezidento internetiniame dienoraštyje parašyta, kad „Irano Islamo Respubliką“ norinčios nuversti „terroristinės grupuotės, remiamos ir diriguojamos arogantiškų galybių, tuo metu vadovaujamų JAV, pradėjo žudyti nekaltus žmones lygiai kaip ir

Islamo Revoliucijos vadovaujančias figūras“. Truputį vėliau rašoma, kad nors „tas teroristines grupuotes vis dar proteguoja ir gėdingai remia Didysis Šėtonas JAV, jos niekada nepamirš to antausio, kurio sulaukė iš šauniosios Irano tautos“²⁴.

Priėmus grupinį ir rūšinį reliatyvizmą ir vertinant tokius politinius pareiškimus kaip subjektyvius, galima sakyti, kad šie teiginiai yra subjektyviai teisingi iš Irano prezidento bei jo šalininkų perspektyvos ir subjektyviai klaidingi iš daugumos vakariečių perspektyvos. Tačiau žurnalistas, nenorintis pasitenkinti reliatyviomis subjektyviomis tiesomis, gali visą šioje citatoje įkabutes paimtą medžiagą pateikti, prie jos pridėdamas vien atribuciją „pasak Achmadinedžado“ arba „Irano prezidento žodžiais“ (ar dar kaip nors panašiai) – ir išlikti ne tik subjektyviai teisingas iš Vakarų perspektyvos, bet, svarbiausia, objektyviai teisingas visais požiūriais. Šitaip, nenutylėdamas subjektyvių pareiškimų, žurnalistas gali beveik visais atvejais išsaugoti objektyvumą ir sakyti tiesą, pranešdamas, kas, ką, kada, kur, kaip ir kodėl tam tikrą dalyką padarė ir(ar) pasakė, ir kam tai svarbu.

Ir dar vienas galimas nesusipratimas. Anksčiau, gindami rūšinį reliatyvizmą kaip protingą, teigėme, jog „absoliučiai kiekvienas

---

²⁴ <http://www.ahmadinejad.ir/> (žiūrėta 2006-05-03).

daiktas be išimties yra toks, koks jis kam nors atrodo“. Bet tai gerokai perdėtas teiginys. Kiekviena rimta filosofija turi padaryti vietos skirtumui tarp regimybės ir tikrovės, lygiai kaip ir pripažinti, jog visi žmonės kai kuriais atvejais gali klysti. Tačiau pastebėkime, kad rūšinis reliatyvizmas tam neužkerta kelio.

Net jeigu mūsų proto konceptuali pažintinė veikla, anot rūšinio reliatyvizmo, duoda pasauliui struktūrą bei esmines savybes (kaip teigia I. Kantas ir neigia A. Plantinga), tai nereiškia, kad ji nustato pasaulį ir jo savybes iki paskutinės detalės. Struktūra yra tarsi proto nurodyti griaučiai, kuriuos patirtis aplipdo mėsa (kūnu) ir paverčia visaverčiu, konkrečiu daiktu. Protas palieka vietos patirčiai, ir būtent šioji parodo visą tiesą apie R. Paksą, Vokietijos kanclerius, ŽIV virusą ir t. t., atskleisdama tą jos dalį, kurios nenustato vien proto sąvokos ir kategorijos. Štai dėl ko tikrovei (pasauliui) parodyti reikia ne tik apriorinių, bet ir aposteriorinių teiginių. O tarp pastarųjų gali įsimaišyti – ir dažnai įsimaišo – klaidų.

Be to, net jeigu mūsų proto konceptuali pažintinė veikla, anot rūšinio reliatyvizmo, duoda pasauliui struktūrą bei esmines savybes (kaip, kartoju, teigia I. Kantas ir neigia A. Plantinga), tatau vėlgi jokių būdu nereiškia, jog mes visi tą struktūrą ir tas savybes

žinome. Pats I. Kantas nelengvai prisikasė iki savo teorijos įžvalgos, A. Plantinga ir dauguma kitų filosofų didesne ar mažesne dalimi ją atmeta (todėl ir nemano, o tuo pačiu ir nežino, kad ji iš esmės teisinga), o eiliniai žmonės beveik nieko apie ją nėra girdėję ir už tai neturi apie ją jokios nuomonės.

Ši padėtis (kad pasaulį, kaip sako I. Kantas, dažniausiai kuriame mes patys, o dauguma mūsų net nežino to kūrimo teorinių principų!) analogiška ne tik padėčiai lingvistikoje (kai teigiama, jog visų žmonių kalbą valdo, pasak N. Chomskio, mūsų smegenyse funkcionuojanti „universalioji gramatika“, apie kurios buvimą, dėsnius ir ypatybes mes patys sąmoningai nieko nežinome), bet ir padėčiai psichologijoje (kai tvirtinama, kaip S. Freudas tai darė, jog mūsų psichiką valdo jėgos, kurios sąmonei neprieinamos ir kurias atskleisti gali tik specialų mokslą – psichoanalizę – išmanantis psichoterapeutas).

Kai kam gali atrodyti, kad visa tai nejaukiai arti nesąmonės. A. Plantinga, kaip matėme, I. Kanto teoriją ir smagiai kritikuoja tuo pagrindu, jog ji stačiai neįtikėtina („kada gi mes sugebėjome duoti struktūrą planetoms ir žvaigždėms, buvusioms seniai prieš mūsų atsiradimą?“). O vis dėlto – kodėl tai, kas dedasi mūsų konceptualioje pažintinėje veikloje, mūsų psichikoje turėtų būti

mums intuityviau pažįstama, akivaizdžiau prieinama negu tai, kas dedasi mūsų kūne? Medicinos mokslas visą laiką atskleidė ir tebeatskleidžia tokių dalykų, apie kuriuos tų kūnų savininkai anksčiau nežinojo ir kurių net negalėjo patikėti esant.

Kiekvienu atveju ir I. Kanto, ir N. Chomskio, ir S. Freudų teorijos atveju sprendimas, ar ji teisinga ir kiek, tegali būti priimamas tik atidžiai apsvarsčius ir įvertinus visus empirinius bei filosofinius argumentus. Ir gali būti taip, kad, ypač filosofinės teorijos atveju, bendro (protingų tyrėjų) sutarimo niekada nebus pasiekta.

Gynėme rūšinio reliatyvizmo racionalumą, o individualiajam bei grupiniam pritarėme tik subjektyvių teiginių atveju (nesiimdami aiškiai nubrėžti ribos tarp subjektyviųjų ir objektyviųjų). Tačiau yra rimtų filosofų, kurie pastarąsias dvi reliatyvizmo rūšis perša net ir objektyviems teiginiams. Ar tai priimtina?

Štai Nelsonas Goodmanas teigia, kad mes kuriame realybę arba, jo žodžiais, „darome pasaulius“, gyvojoje ir negyvojoje gamtoje konceptualiai (sąvokomis) brėždami vienokias, o ne kitokias sienas, kaip mums tinka ir patinka. Konsteliacijas, girdi, padarome, vienas žvaigždes išrinkdami ir suburdami, o kitas išskirdami. Taip pat ir pačias žvaigždes sukuriame atribodami jas nuo to, kas

aplinkui. Niekas nediktuoja, ar dangus bus suskirstytas į konsteliacijos, ar kaip nors kitaip. Tai, ką randame, turime padaryti, ar tai būtų Didieji Grįžulo Ratai, ar tai būtų maistas, kuras ar muzikos grojimo sistema²⁵.

Į tai kitas filosofas Johnas Searle'as atsako, kad Goodmanio teiginio negalima suprasti, pirmiausia nepadarius prielaidos, jog yra tam tikra realybė, kurioje galima nubrėžti sienas. Kitaip sakant, jeigu nebūtų kokios nors iš anksto egzistuojančios teritorijos, nebūtų ir kame nubrėžti sienų. Tai rodo, kad mes kuriame, „darome“ ne realybę, o greičiau tik kategorijas, kuriomis ją klasifikuojame.

Kaip teigia J. Searle'as, „tai, ką mes vadinsime „kate“, „kilogramu“ arba „kanjonu“ (...) yra mūsų reikalas, tai mums nuspręsti ir šiuo atžvilgiu mūsų susitarimo dalykas. *Bet syki jau esame nustatę tokių terminų mūsų žodyne reikšmę sutartiniais apibrėžimais, negali būti jokio reliatyvizmo ar susitarimo sprendžiant klausimą, ar pasaulio požymiai atitinka tuos apibrėžimus, kadangi pasaulio požymiai, atitinkantys ar neatitinkantys tų apibrėžimų, egzistuoja nepriklausomai nuo tų ar bet kokių kitų apibrėžimų.* (...) Priešingai N. Goodmanui, mes

---

²⁵ Žr. Goldman, N. (1984). *Of Minds and Other Matters*. Cambridge, Ma.: Harvard University Press, p. 36. Cituota iš Goldman, A. I. (1999). *Knowledge in a Social World*. Oxford: OUP, p. 19-20.

nedarome „pasaulių“, mes darome *apibūdinimus*, kurie pasauliui arba tinka, arba netinka. Bet visa tai implikuoja, jog egzistuoja tikrovė atskirai nuo mūsų sąvokų sistemos. Be tokios tikrovės, nebūtų ir kam tas sąvokas pritaikyti²⁶.

Štai ir veritistinis atsakas dažnai linksniuojamiems teiginiams, jog žmonės „konstruoja“ socialinę ar dar kokią kitokią „tikrovę“. Jei „konstruoti“ reiškia „kurti konstrukciją“, tai ta konstrukcija yra ne pati tikrovė, o teorija apie tikrovę, ir žmonės konstruoja ne pačią tikrovę, o teoriją apie ją, jie konstruoja, galima sakyti, tikrovės teorines konstrukcijas, apibūdinimus, pasakojimus, versijas, kurios, aišku, gali būti vertinamos tiesos požiūriu kaip visiškai teisingos, iš dalies teisingos arba visiškai klaidingos.

Žmogaus pasaulis yra *vienas* – tik skirtingi žmonės jį (tą patį pasaulį) skirtingai suvokia, įsivaizduoja. Imkime du politikus – komunistą ir antikomunistą. Kadangi jie labai skirtingi savo politinėmis pažiūromis, tai ir jų politiniai pasaulėvaizdžiai gerokai skiriasi. Bet tai nereiškia, kad tie pasaulėvaizdžiai vienodai teisingi, kad jie lygiaverčiai tiesos požiūriu.

---

²⁶ Žr. Searle, J. (1955). *The Construction of Social Reality*. New York: Free Press, p. 166. Cituota iš Goldman, A. I. (1999). *Knowledge in a Social World*. Oxford: OUP, p. 20.

Aišku, komunistas mano, kad teisingesnis jo pasaulėvaizdis, o antikomunistas – kad jo. Vis dėlto politiniai pasaulėvaizdžiai – tik dalis *viso* (kurio nors žmogaus turimo) *pasaulėvaizdžio*. Gali būti, jog daugumos savo juslinių pagavų atvejais šių vyrų pasaulėvaizdžiai labai panašūs. Galbūt, išėję į gatvę, jiedu matytų ir suvoktų visiškai tuos pačius judančius ir nejudančius objektus – žmones, mašinas, pastatus, vitrinas, iškabas ir t. t. Gal tiesiog daugeliu atvejų, *nesusijusių su politika*, jiedu matytų pasaulį panašiai ar netgi vienodai, t. y. jų pasaulėvaizdžiai būtų panašūs ar tiesiog identiški.

Tačiau kai kuriems žmonėms būtent politika (ar dar kas nors, pvz., menas) ir yra pati svarbiausia pasaulio dalis, prieš kurią visi kiti dalykai savo reikšme nublanksta. Teigėme, jog „žmogaus pasaulis *vienas* – tik skirtingi žmonės jį (tą patį pasaulį) skirtingai įsivaizduoja“. Gal vietoj to būtų reikėję sakyti, kad *fizinis* pasaulis yra *vienas*, o *dvasinis* pasaulis (kuris kai kam pats reikšmingiausias) yra kiekvienam individui (ar individų grupei) skirtingas.

O gal (a) sakyti, kad žmogaus pasaulis *vienas* – tik skirtingi žmonės jį skirtingai įsivaizduoja, ir (b) sakyti, kad *fizinis* pasaulis yra *vienas*, bet *dvasinių* pasaulių yra *daug* ir jie skirtingi, yra iš

esmės teigti vieną ir tą patį dalyką, tik kitais žodžiais? O jei ne, tai katra iš alternatyvų, (a) ar (b), yra adekvatesnė padėčiai?

Į šitą klausimą žurnalistinės (ir mokslinės!) tiesos teorija irgi turi atsakyti. Pastebėkime, kad alternatyvoje (a) kalbama apie *vieną* pasaulį ir *kelias* jo versijas, o alternatyvoje (b) apie *vieną fizinį* pasaulį ir kelis *dvasinius* pasaulius. Vis dėlto – o tai svarbiausia – žurnalistui (ir mokslininkui) veritistinis iššūkis abiem atvejais absoliučiai tas pats. Jis turi pirmiausia stengtis objektyviai aprašyti fizinį pasaulį, kuris pagal (b) yra vienas iš kelių pasaulių, pagal (a) – vienintelio pasaulio tam tikra dalis. Iki šiol neradome nė vienos priežasties, kodėl jis tai negalėtų padaryti. Antra, jis turi stengtis objektyviai atskleisti savo subjektų dvasinius pasaulius (pagal (b)) arba jų pasaulio versijas (pagal (a)). O ir šitai žurnalistui turėtų būti įmanoma (nors ir sunkiau).

Tačiau dar ne visi nesusipratimai (tiksliau sakant, susipainiojimai) pašalinti. Vienas jų Lietuvoje išleistame ir plačiai naudojamame vadybos mokslų vadovėlyje tiesiog šaukte šaukiasi dėmesio.

Jame rašoma taip: „suvokimas – tai procesas, kurio metu žmonės sutvarko ir interpretuoja savo jutiminius išpūdžius, kad aplinkai galėtų suteikti prasmę. Suvokimo tyrimai nenukrypstamai rodo,

kad skirtingi žmonės gali matyti tą patį dalyką, tačiau skirtingai jį suvokti. Taip yra todėl, kad niekas iš mūsų nemato tikrovės. Mes interpretuojame tai, ką matome, ir vadiname tai tikrove²⁷.

Šios citatos antras, trečias ir ketvirtas sakiniai, juos kartu sudėjus, stulbina.

Pradėkime nuo antrojo: „suvokimo tyrimai nenukrypstamai rodo, kad skirtingi žmonės gali matyti tą patį dalyką, tačiau skirtingai jį suvokti“. Tai, regis, psichologijos tiesa, kurią liudija daugelis pavyzdžių. Sakysim, tas pats piešinys vienam atrodo vaizduojantis kumpanosę senę iš priekio, kitam – jauną gražuolę iš profilio. Bet šito sakinio tiesos paaiškinimas trečiuoju sakiniu („taip yra todėl, kad niekas iš mūsų nemato tikrovės“) sunkiai suprantamas. Argi tas piešinys, kurį vienas mato kaip senę iš priekio, antras kaip gražuolę iš šono, nėra tikrovės dalis? Aišku, kad taip. Ir kodėl faktą, jog viena ir ta pati tikrovės dalis matoma skirtingai, galima paaiškinti tik teigiant, jog apskritai „niekas iš mūsų nemato tikrovės“? Argi trečiasis sakinytis (tariamasis paaiškinimas) neprieštarauja antrajam (paaiškinti norimai tiesai)? Vėlgi neabejotina, kad taip.

---

²⁷ Robbins, S. P. (2003). *Organizacinės elgsenos pagrindai*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, p. 43.

Ketvirtasis sakinys („mes interpretuojame tai, ką matome, ir vadiname tai tikrove“) – pats mįslingiausias. Pagal jį, mes vis dėlto kažką matome, tą dalyką interpretuojame – ir vadiname tai tikrove. Bet kaip šį sakinį suprasti? Siūlosi dvi viena kitai prieštaraujančios galimybės: 1. tai, ką mes matome, nors „vadiname“ tikrove, bet iš tiesų ji tokia nėra (tai tik „tariama“, „menama“ tikrovė); 2. mūsų interpretuojamas stebiny (,,tai, ką matome“) iš tiesų yra tikrovė.

Pirmoji galimybė sutinka su trečiuoju sakiniu, bet šis, kaip matėme, prieštarauja antrajam sakiniui, kuris atrodo teisingas. Taigi pirmąją galimybę reikėtų atmesti.

Antroji galimybė implikuoja teiginį, kad tai, ką matome (nors tai ir būtų mūsų interpretuojama), yra tikrovė. Šis teiginys taip pat gali būti teisingas, bet jis prieštarauja tai trečiojo sakinio daliai, kuria teigiama, „kad niekas iš mūsų nemato tikrovės“.

Žodžiu, paskutiniai trys citatos sakiniai beviltiškai sujaukti. Trečiasis ne paaiškina antrąjį, bet jam prieštarauja, o ketvirtasis pagal vieną interpretaciją taip pat prieštarauja antrajam, o pagal kitą – prieštarauja trečiajam.

Padėtį gelbsti pirmasis sakiny (,suvokimas – tai procesas, kurio metu žmonės sutvarko ir interpretuoja savo jutiminius įspūdžius, kad aplinkai galėtų suteikti prasmę“). Juo tikriausiai ketinama išreikšti ypač XX a. pradžioje ir viduryje gana populiarią filosofinę doktriną, kurią lietuviškai būtų galima pavadinti *jutiminių įspūdžių teorija* (pagal anglišką *sense-datum theory* ir vokišką *Sinnesdatentheorie*). Šioje teorijoje, mano nuomone, yra daug tiesos ir jos pagrindu įmanoma pagrįsti mokslo ir žurnalistikos teiginių objektyvumą.

Kaip tai padaryti, jau išeina už šito straipsnio ribų. Čia svarbu akcentuoti tik tai, jog ji, taip pat ir antruoju sakiniu išreikšta psichologijos tiesa, savaime *neverčia priimti nei teiginio, kad „niekas iš mūsų nemato tikrovės“, nei bet kokios kitos objektyvumo galimybei prieštaraujančios tezės.*

Kiti su objektyvumu susiję klausimai

Pačioje šio straipsnio pradžioje citavome *Žurnalistikos enciklopedijos* teiginį apie objektyvumą, kaip „viena iš žurnalistinės veiklos principų, kurio esmę sudaro siekimas išreikšti tiesą, parodyti tikrovę be išankstinio nusistatymo, nepriklausomai nuo rašančiojo interesų bei simpatijų“. Paskui bent provizoriškai

apgynėme jame slypinčias tris veritistines prielaidas, kad (1) egzistuoja tikrovė, kad (2) egzistuoja tiesa, kad (3) tikrovę galima parodyti išreiškiant apie ją tiesą, ir aptarėme kai kuriuos galimus su šių prielaidų gynyba susijusius nesusipratimus.

Tačiau tuo objektyvumo problema dar neišsemta. Cituotame teiginyje slypi implikacija, jog žurnalistas ne tik siekia parodyti tikrovę, išreikšti apie ją tiesą, bet ir siekia tai padaryti *be išankstinio nusistatymo, nepriklausomai nuo savo interesų bei simpatijų*. Šito momento kol kas plačiau dar nenagrinėjome.

Bet ką išvis reikštų parodyti tikrovę be išankstinio nusistatymo? Ir kaip atskirti išankstinį nusistatymą nuo bet kokio kito nusistatymo? Kieno ar kokio dalyko atžvilgiu tas išankstinis nusistatymas reikštųsi? Ir kodėl jis objektyvumo požiūriu nepageidautinas?

Be to, kodėl žurnalistas turėtų reikšti tiesą ir rodyti tikrovę nepriklausomai nuo savo interesų bei simpatijų? Ir kodėl tik nuo savo, o ir ne nuo kitų? Galop, *ar išvis įmanoma ką nors rašyti – ar bet ką daryti – nepriklausomai nuo kokių nors kieno nors interesų bei simpatijų, savo ar kitų?*

Šie klausimai taip pat įeina į objektyvumo problematiką, dėl jų irgi ginčijamasi, jie sudaro *antrą* stambiają objektyvumo problematikos dalį. (Pirmoji, primename, yra jau nagrinėtas veritistinių prielaidų susidūrimas su jų neigimu.).

Po cituotojo teiginio iš *Žurnalistikos enciklopedijos* eina toks sakinys: „Pažindamas ir atspindėdamas tikrovę, žurnalistas negali visiškai išvengti subjektyvumo, tačiau turi stengtis išlikti neutralus, nepalaikyti kurios nors pusės“. Subjektyvumas, kitaip nei objektyvumas, nevadinamas vienu iš žurnalistinės veiklos principų, jis tame pačiame šaltinyje menkinamai apibūdinamas kaip „vertinimas, remiantis tik asmeninėmis pažiūromis, interesu, skoniu, vienašališkas nusistatymas dėl kurių nors motyvų“. Tai savo ruožtu kelia klausimą, kodėl ir kuriais atžvilgiais subjektyvumas yra mažiau vertingas už objektyvumą. Kodėl „vertinimas, remiantis tik asmeninėmis pažiūromis“, yra subjektyvus ir mažiau gerbtinas už neasmeninėmis pažiūromis grįstą objektyvų vertinimą? Ar iš viso įmanomas toks dalykas, kaip „neasmeninės pažiūros“?

Keletą pastarųjų klausimų jau trumpai aptarėme kalbėdami apie subjektyvumo santykį su objektyvumu, apie objektyvių bei subjektyvių teiginių sferas. Tačiau šitie klausimai, kaip ir minėtoji

jutiminių įspūdžių teorija, verti daug išsamesnio, nuodugnesnio tyrimo. Bet tai uždavinys kitam (gerokai ilgesniam) straipsniui, o mes tuo tarpu pasitenkinkime nors truputį apgynę paprastas mokslines ir žurnalistines tiesas nuo šiuo metu itin populiaraus grupinio ir individualaus reliatyvizmo, kitų objektyvumo galimybę neigiančių postmodernizmo atmainų.

Išvada

Norėtume straipsnį užbaigti grįždami ne prie reliatyvizmo tėvo Protagoro, o prie jį kritikavusio Platono ir ypač šio mokinio, čia kol kas dar neminėto Aristotelio. Jeigu būtume rėmęsi Aristotelium ir turtinga jo tradicija (kurią krikščionybės dvasia išplėtojo šv. Tomas Akviniėtis ir kuriai tarp lietuvių atstovauja, pvz., tinklalapio „Bernardinai.lt“ redaktorius Andrius Navickas), objektyvumo problema mums nė nebūtų kilusi. Taip yra todėl, kad veritistinės prielaidos ir apskritai paprastų tiesų galimybė aristotelizmo bei tomizmo dirvoje tvirtai, giliai įsišaknijusios. Tačiau vėlesnė filosofijos raida tą dirvą gerokai išdarkė, aristotelinę, tomistinę tradiciją sukritikavo, todėl veritistinėms prielaidoms pagrįsti dairėmės kitos, „šiuolaikiškesnės“ versmės.

O kadangi gyvename postmodernizmo amžiuje, tačiau siekiame kaip tik rasti priešnuodį jo antiobjektyvistinėms nuostatoms, dingtelėjo mintis pasižiūrėti į tolimiausias postmodernizmo ištakas, esančias dar modernistinėje, bet jau nebe aristotelinėje aplinkoje. Gal toje aplinkoje ir užsimegs kelias ne tik į postmodernizmą, bet ir į jo įveikimą?

Šiais atžvilgiais I. Kantas, žymiausias modernizmo filosofas, puikiausiai tiko: nuo jo atsišakoja linija į postmodernizmą, kita vertus, jis (kaip ir jam artimas G. Berkeley'is) tam tikru skirtingu nuo Aristotelio ar Tomo Akviniečio būdu grindžia veritistines prielaidas, gina mokslinio, žurnalistinio objektyvumo galimybę. Šitaip ir priėjome išvadą, jog tame pačiame intelektiniame lobyje, iš kurio galima išvesti postmodernizmo teiginius, slypi ir galimybė pateisinti pretenzijas į objektyvią tiesą. Kaip truputį (bet nelabai) skirtingame kontekste rašė G. Berkeley'is: „tie patys principai, kurie iš pirmo žvilgsnio veda prie *skepticizmo*, rutuliojami iki tam tikro taško grąžina žmones atgal į sveiką protą“²⁸.

---

²⁸ Berkeley, G. (2005). *Trys dialogai*. Vilnius: Versus aureus, p. 157.